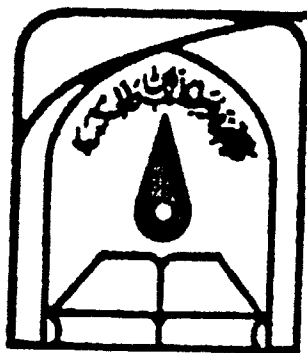

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

۱۲ / ۱۱۷ / ۱۳۸۰

مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران
تهیه مدارک

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

رساله دوره دکتری علوم اقتصادی

ربا و کاهش قدرت خرید پول

میثم موسائی

015457

۳۷۷۹۲

استاد راهنما:

دکتر پرویز داودی

اساتید مشاور:

دکتر کاظم یآوری

دکتر حسین صادقی

پاییز ۱۳۸۰

تاییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله دکتری

اعضاء هیئت داوران نسخه نهایی رساله آقای میثم موسائی تحت عنوان ربا و کاهش قدرت خرید پول را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه دکتری پیشنهاد می‌کنند.

اعضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضاء هیئت داوران
	دانشیار	دکتر پرویز داودی	۱- استاد راهنما
	استادیار	دکتر حسین صادقی	۲- استاد مشاور
	استادیار	دکتر کاظم یاوری	۳- استاد مشاور
	حوزه‌ی	حجة الاسلام مصباحی	۴- استاد ناظر
	دانشیار	دکتر مرتضی قره‌باغیان	۵- استاد ناظر
	استادیار	دکتر اسدالله فرزین وش	۶- استاد ناظر
	استادیار	دکتر سیدابراهیم حسینی نسب	۷- استاد ناظر
	استادیار	دکتر کاظم یاوری	۸- نماینده شورای

تحصیلات تکمیلی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند: «کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته علوم اقتصادی است که در سال ۱۳۸۰ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر پرویز داودی و مشاورت جناب آقای دکتر کاظم یآوری و دکتر حسین صادقی از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز نشر دانشگاه اهدا کند دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصل کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب میثم موسائی دانشجوی رشته علوم اقتصادی مقطع دکتری تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

تشکر و قدردانی

بر خود فرض می‌دانم از استاد گرامی جناب آقای دکتر پرویز داودی، که با حوصله فراوان، راهنمایی این رساله را بعهده داشتند از صمیم قلب تشکر و سپاسگزاری کنم. نظرات ایشان در تکمیل و تصحیح مطالب، نقش اساسی و راهگشا داشت.

همچنین لازم است از استاد محترم جناب آقای دکتر حسین صادقی، رئیس پژوهشکده اقتصاد و استاد ارجمند جناب آقای دکتر کاظم یآوری رئیس گروه اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس که به عنوان اساتید مشاور زحمت کشیدند و با ارائه نظرات ذی قیمت خود به تنقیح و تصحیح مطالب کمک کردند از صمیم قلب تشکر کنم. در پایان برای همه اساتید اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس که در طول دوران تحصیل از محضرشان استفاده کردم آرزوی سلامت و توفیق دارم.

امیدوارم این کوشش علاقمندانه در رشد و تعمق هر چه بیشتر ادبیات اقتصاد اسلامی مؤثر بوده و مورد رضایت حضرت حق قرار گیرد.

چکیده

در این پژوهش، به دنبال یافتن پاسخی برای این سوال اساسی بودیم که آیا جبران کاهش ارزش پول در مبادلات مدت دار، ربا محسوب می‌شود؟

فرضیه اصلی ما خروج موضوعی، جبران کاهش ارزش پول از ربا است، برای آزمون این فرضیه، چند فرضیه فرعی نظیر مثلی بودن پول در طول زمان، ربا تلقی شدن زیادی حقیقی (نه اسمی) مستحدث بودن پولهای فعلی، اختصاص کاهش قدرت خرید به صورت مستمر و فاحش به پولهای فعلی بر خلاف پولهای گذشته، واکنش عرف به تغییرات فاحش قدرت خرید، تلقی شدن پول به عنوان نماینده خرید و ناسازگاری علل تحریم ربا با عدم جبران کاهش ارزش پول، با روش‌های تحلیلی و میدانی آزمون و فی الجمله تأیید شده‌اند. با پذیرش فرضیات مذکور به دلایل زیر فرضیه اصلی تأیید می‌گردد:

- ۱- قدرت خرید پول، از صفات اصلی پول است و در موقع ادای دین باید این صفت ادا گردد؛
  - ۲- جبران کاهش ارزش پول در قرض، عرفاً از مصادیق جلب منفعت محسوب نمی‌شود؛
  - ۳- زیادی حقیقی رباست، جبران کاهش ارزش پول مصداق زیادی حقیقی نیست؛
  - ۴- حفظ حقوق مالکیت مشروع از اصول اسلامی است، عدم جبران کاهش ارزش پول با حقوق مالکیت منافات دارد؛
  - ۵- در یک نگرش سیستمی، عدم جبران کاهش ارزش پول با فلسفه‌های تحریم ربا ناسازگار است؛
  - ۶- لازمه پذیرش ظلم و انظلام به عنوان ملاک تحریم ربا، جبران کاهش قدرت خرید پول است؛
  - ۷- کاهش ارزش پول طلبکار، مصداق اتلاف و تلف است و تلف کننده ضامن است؛
  - ۸- لزوم جبران کاهش ارزش پول مانند قبول این شرط ضمنی است که در صورت کاهش ارزش پول در معاملات مدت دار، میزان ضرر جبران شود؛
  - ۹- عرف پول را قیمی می‌داند قیمی شدن پول در زمان، مستلزم جبران کاهش ارزش پول در بدهی هاست؛
  - ۱۰- عدم جبران کاهش قدرت خرید پول با اصل حاکمیت عدالت بر کلیه مبادلات مغایرت دارد؛
  - ۱۱- طبق اصل لاضرر، کاهش قدرت خرید پول طلبکار، مصداق ضرر است و باید جبران شود.
- در نتیجه، جبران کاهش ارزش پول در معاملات مدت دار از مصادیق ربا محسوب نمی‌شود و جبران آن لازم است؛
- کلمات کلیدی: ربا - کاهش قدرت خرید پول - لاضرر - قرض - معاملات مدت دار - ارزش پول

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: مقدمه (کلیات).....
۲	۱ - ۱ - ضرورت و مسأله اصلی تحقیق.....
۷	۱ - ۲ - فرضیات تحقیق.....
۸	۱ - ۳ - روش تحقیق.....
۱۱	۱ - ۴ - سابقه.....
فصل دوم: ربا در شریعت	
۲۶	تعریف، موضوع و دایره ربا.....
۳۵	حکم ربا.....
۴۳	فلسفه و علل تحریم ربا.....
۴۷	علل اخلاقی تحریم ربا.....
۴۷	علل اخلاقی - اقتصادی تحریم ربا.....
۴۷	علل حقوقی - اقتصادی تحریم ربا.....
فصل سوم: سیر تکامل پول و انواع آن	
۵۶	۳ - ۱ - تاریخچه پول.....
۶۰	۳ - ۲ - انواع پول.....
۶۲	۳ - ۳ - کارکرد پول.....
۶۲	۳ - ۳ - ۱ - پول به عنوان وسیله مبادله.....
۶۲	۳ - ۳ - ۲ - پول به عنوان واحد سنجش ارزش.....
۶۲	۳ - ۳ - ۳ - پول به عنوان ذخیره ارزش.....

- ۳-۴ - نظامهای پول فلزی طلا و نقره ۶۳
- ۳-۴-۱ - سیستم دو فلزی بدون رابطه مشخص ۶۳
- ۳-۴-۲ - سیستم دو فلزی طلا و نقره با رابطه مشخص ۶۴
- ۳-۴-۳ - سیستم پول تک فلزی ۶۴
- ۳-۵ - تورم و تقلب در عیار مسکوکات ۶۵
- ۳-۶ - پول کاغذی و تغییرات ارزش آن ۶۷
- ۳-۷ - آینده پول ۷۰

فصل چهارم: پول جدید، مصداقی مستحدث از پول

- ۴-۱ - مقدمه ۷۳
- ۴-۲ - ماهیت و تعریف پول ۷۵
- ۴-۳ - سکه‌های عرب ساسانی ۸۰
- ۴-۳-۲ - ضرایخانه‌ها ۸۳
- ۴-۴ - دینار و درهم در زمان پیامبر (ص) ۸۳
- ۴-۵ - ثبات نسبی ارزش دینار و درهم ۸۵
- ۴-۶ - عوامل مؤثر بر تعیین ارزش دینار و درهم در صدر اسلام ۸۷
- ۴-۷ - تفاوت‌های اساسی پول جدید و قدیم ۹۴

فصل پنجم: بررسی ادله جبران کاهش قدرت خرید پول

- ۵-۱ - ادله جبران کاهش ارزش پول ۹۹
- ۵-۱-۱ - دلیل اول ۹۹
- ۵-۱-۲ - دلیل دوم ۱۰۱
- ۵-۱-۳ - دلیل سوم ۱۰۲
- ۵-۱-۴ - دلیل چهارم ۱۰۳

۱۰۴	.....	۵-۱-۵-دلیل پنجم
۱۰۹	.....	۵-۱-۶-دلیل ششم
۱۱۰	.....	۵-۱-۷-دلیل هفتم
۱۱۱	.....	۵-۱-۸-دلیل هشتم
۱۱۲	.....	۵-۱-۹-دلیل نهم
۱۲۳	.....	۵-۱-۱۰-دلیل دهم
۱۲۶	.....	۵-۱-۱۱-دلیل یازدهم
۱۲۷	.....	۵-۲-نقد برخی از استدلالهای دیگر
۱۳۶	.....	۵-۳-بررسی برخی از روایات در این زمینه
۱۳۸	.....	۵-۴-نتیجه گیری

فصل ششم: یافته‌های تجربی

۱۴۰	.....	۶-۱-مقدمه
۱۴۵	.....	۶-۲-ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی جامعه مورد بررسی
۱۵۵	.....	۶-۳-آزمون فرضیه‌ها
۱۵۵	.....	۶-۳-۱-آزمون فرضیه اول
۱۵۵	.....	۶-۳-۱-۱-مهریه
۱۶۶	.....	۶-۳-۱-۲-قرض
۱۷۱	.....	۶-۳-۱-۳-سرقه
۱۷۷	.....	۶-۳-۱-۴-پیش پرداخت
۱۸۲	.....	۶-۳-۱-۵-نسیه
۱۸۸	.....	۶-۳-۱-۶-امانت
۱۹۱	.....	۶-۳-۲-آزمون فرضیه دوم

۱۹۷	..... ۳-۳-۶- آزمون فرضیه سوم.
۲۰۲	..... ۴-۳-۶- آزمون فرضیه چهارم.
۲۰۸	..... ۵-۳-۶- آزمون فرضیه پنجم.
۲۱۳	..... ۴-۶- نتیجه گیری.

فصل هفتم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۲۱۶	..... ۱-۷- نتیجه گیری.
۲۲۶	..... ۲-۷- پیشنهادات.
۲۲۸	..... منابع.

جداول

۱۴۷	..... جدول ۶-۱: توزیع جمعیت سه نمونه مورد مطالعه بر حسب عموم، دانشگاهیان و حوزویان.
۱۴۷	..... جدول ۶-۲: توزیع جامعه نمونه بر حسب جنس (عموم، دانشگاهی و حوزوی).
۱۴۸	..... جدول ۶-۳: توزیع جامعه نمونه حوزوی بر حسب جنس.
۱۴۸	..... جدول ۶-۴: توزیع جامعه نمونه دانشگاهی بر حسب جنس.
۱۴۸	..... جدول ۶-۵: توزیع جامعه بر حسب وضعیت تأهل (عموم، دانشگاهی، حوزوی).
۱۴۸	..... جدول ۶-۶: توزیع جامعه نمونه عموم بر حسب وضعیت تأهل.
۱۴۹	..... جدول ۶-۷: توزیع جمعیت نمونه دانشگاهی بر حسب وضعیت تأهل.
۱۴۹	..... جدول ۶-۸: توزیع جامعه نمونه حوزوی بر حسب وضعیت تأهل.
۱۴۹	..... جدول ۶-۹: توزیع جامعه نمونه بر حسب سن (عموم، دانشگاهی، حوزوی).
۱۵۰	..... جدول ۶-۱۰: توزیع جامعه نمونه عموم مردم بر حسب سن.
۱۵۰	..... جدول ۶-۱۱: توزیع جامعه نمونه حوزوی بر حسب سن (عموم، دانشگاهی، حوزوی).
۱۵۰	..... جدول ۶-۱۲: توزیع جمعیت نمونه دانشگاهی بر حسب سن.
۱۵۱	..... جدول ۶-۱۳: توزیع جامعه نمونه بر حسب نوع شغل (عموم، دانشگاهی، حوزوی).

- جدول ۶-۱۴: توزیع جامعه نمونه عموم بر حسب نوع شغل ۱۵۱
- جدول ۶-۱۵: توزیع جامعه نمونه بر حسب تحصیلات (عموم، دانشگاهی، حوزوی) ۱۵۱
- جدول ۶-۱۶: توزیع جامعه نمونه عموم مردم بر حسب تحصیلات ۱۵۲
- جدول ۶-۱۷: توزیع جامعه نمونه بر حسب درآمد (عموم، دانشگاهی، حوزوی) ۱۵۲
- جدول ۶-۱۸: توزیع جامعه نمونه دانشگاهی بر حسب سطح درآمد ۱۵۲
- جدول ۶-۱۹: توزیع جامعه نمونه عموم مردم بر حسب درآمد ۱۵۳
- جدول ۶-۲۰: توزیع جامعه نمونه حوزوی بر حسب سطح درآمد ۱۵۳
- جدول ۶-۲۱: توزیع جمعیت نمونه بر حسب مصرف (عموم مردم، دانشگاهی و حوزوی) ۱۵۳
- جدول ۶-۲۲: توزیع جامعه نمونه عموم مردم بر حسب مصرف ۱۵۴
- جدول ۶-۲۳: توزیع جمعیت نمونه دانشگاهی بر حسب مصرف ۱۵۴
- جدول ۶-۲۴: توزیع جامعه نمونه حوزوی بر حسب مصرف (عموم، دانشگاهی، حوزوی) ۱۵۴
- جدول ۶-۲۵: کفای ندانستن پرداخت مبلغ اسمی در مهریه (عموم، دانشگاهی و حوزوی) ۱۵۸
- جدول ۶-۲۶: کفای ندانستن پرداخت مبلغ اسمی مهریه (عموم) ۱۵۹
- جدول ۶-۲۷: کفای ندانستن پرداخت مبلغ اسمی مهریه (دانشگاهیان) ۱۶۰
- جدول ۶-۲۸: کفای ندانستن پرداخت مبلغ اسمی مهریه (حوزویان) ۱۶۱
- جدول ۶-۲۹: معیار جبران کاهش ارزش پول در مهریه (عموم، دانشگاهی و حوزویان) ۱۶۲
- جدول ۶-۳۰: معیار جبران کاهش ارزش مهریه (عموم) ۱۶۳
- جدول ۶-۳۱: معیار جبران کاهش ارزش مهریه (دانشگاهیان) ۱۶۴
- جدول ۶-۳۲: معیار جبران کاهش ارزش مهریه (حوزویان) ۱۶۵
- جدول ۶-۳۳: میزان پرداخت مال برای قرض ۲۰ هزار تومانی بیست سال پیش (عموم، دانشگاهی و حوزوی) ۱۶۷
- جدول ۶-۳۴: میزان پرداخت مال برای قرض ۲۰ هزار تومانی بیست سال پیش (عموم) ۱۶۸

- جدول ۶-۳۵: میزان پرداخت مال برای قرض ۲۰ هزار تومانی بیست سال پیش (دانشگاهیان). ۱۶۹
- جدول ۶-۳۶: میزان پرداخت مال برای قرض ۲۰ هزار تومانی بیست سال پیش (دانشگاهیان). ۱۷۰
- جدول ۶-۳۷: میزان پرداخت کنونی سرقت ده هزار تومان در سی سال پیش برای ادای دین (عموم)،
 ۱۷۳ ..... (دانشگاهی و حوزوی)
- جدول ۶-۳۸: میزان پرداخت کنونی سرقت ده هزار تومان در سی سال پیش برای ادای دین
 ۱۷۴ ..... (عموم)
- جدول ۶-۳۹: میزان پرداخت کنونی سرقت ده هزار تومان در سی سال پیش برای ادای دین
 ۱۷۵ ..... (دانشگاهیان)
- جدول ۶-۴۰: میزان پرداخت کنونی سرقت ده هزار تومان در سی سال پیش برای ادای دین
 ۱۷۶ ..... (حوزویان)
- جدول ۶-۴۱: میزان پرداخت کنونی برای دریافت ۵۰ هزار تومان بیست سال پیش از دیدگاه عرف
 ۱۷۸ ..... (عموم، دانشگاهی و حوزوی)
- جدول ۶-۴۲: میزان پرداخت کنونی برای دریافت ۵۰ هزار تومان بیست سال پیش از دیدگاه عرف
 ۱۷۹ ..... (عموم)
- جدول ۶-۴۳: میزان پرداخت کنونی برای دریافت ۵۰ هزار تومان بیست سال پیش از دیدگاه عرف
 ۱۸۰ ..... (دانشگاهیان)
- جدول ۶-۴۴: میزان پرداخت کنونی برای دریافت ۵۰ هزار تومان بیست سال پیش از دیدگاه عرف
 ۱۸۱ ..... (حوزویان)
- جدول ۶-۴۵: میزان پرداخت کنونی برای دریافت ۵ تن گندم در بیست سال پیش از دیدگاه سه عرف
 ۱۸۴ ..... (عموم، دانشگاهی و حوزوی)
- جدول ۶-۴۶: میزان پرداخت کنونی برای دریافت ۵ تن گندم در بیست سال پیش از دیدگاه عرف
 ۱۸۵ ..... عمومی

- جدول ۶ - ۴۷: میزان پرداخت کنونی برای دریافت ۵ تن گندم در بیست سال پیش از دیدگاه عرف در
 نسیه (دانشگاهیان)..... ۱۸۶
- جدول ۶ - ۴۸: میزان پرداخت کنونی برای دریافت ۵ تن گندم در بیست سال پیش از دیدگاه عرف در
 نسیه (حوزویان)..... ۱۸۷
- جدول ۶ - ۴۹: میزان اعتقاد و عدم جبران کاهش قدرت خرید در عقد امانت (عموم، دانشگاهی و
 حوزوی)..... ۱۹۰
- جدول ۶ - ۵۰: اعتقاد به مثلی بودن پول (عموم، دانشگاهی و حوزوی)..... ۱۹۳
- جدول ۶ - ۵۱: اعتقاد به مثلی بودن پول (عموم جامعه)..... ۱۹۴
- جدول ۶ - ۵۲: اعتقاد به مثلی بودن پول (دانشگاهیان)..... ۱۹۵
- جدول ۶ - ۵۳: اعتقاد به مثلی بودن پول (حوزویان)..... ۱۹۶
- جدول ۶ - ۵۴: آیا با این جمله موافقید که «پول چیزی جز قدرت خرید نیست؟»..... ۱۹۹
- جدول ۶ - ۵۵: آیا موافقید که «قدرت خرید پول از صفات اصلی پول است و هدف مردم از داشتن پول
 این است که پول نماینده قدرت خرید است؟»..... ۲۰۰
- جدول ۶ - ۵۶: آیا موافقید که پول نماینده قدرت خرید است؟..... ۲۰۱
- جدول ۶ - ۵۷: معیار جبران کاهش ارزش پول در قرض و سایر معاملات مدت دار از دیدگاه جامعه مورد
 بررسی (عموم، دانشگاهی و حوزوی)..... ۲۰۴
- جدول ۶ - ۵۸: معیار جبران کاهش ارزش پول در قرض و سایر معاملات مدت دار از دیدگاه عموم
 جامعه..... ۲۰۵
- جدول ۶ - ۵۹: معیار جبران کاهش ارزش پول در قرض و سایر معاملات مدت دار از دیدگاه
 دانشگاهیان..... ۲۰۶
- جدول ۶ - ۶۰: معیار جبران کاهش ارزش پول در قرض و سایر معاملات مدت دار از دیدگاه
 حوزویان..... ۲۰۷

جدول ۶ - ۶۱: میزان تمایل افراد به دادن قرض در شرایط تورم صفر..... ۲۱۰

جدول ۶ - ۶۲: میزان تمایل افراد به دادن قرض در شرایط تورمی و عدم جبران کاهش قدرت

خرید پول..... ۲۱۱

جدول ۶ - ۶۳: میزان تمایل افراد به دادن قرض در صورت جبران کاهش قدرت خرید پول..... ۲۱۲

نمودارها

نمودار ۲ - ۱: علل تحریم ربا..... ۵۱

نمودار ۴ - ۱: عرضه و تقاضای طلا و نقره به عنوان پول و کالای مصرفی..... ۹۱

نمودار ۴ - ۲: عرضه و تقاضای پول اعتباری..... ۹۳

فصل اول:

مقدمه (کلیات)